

**RĂZBOIUL CONFESIONAL
ȘI PROBLEMATICA SA ÎN
ISTORIA BISERICII CREȘTINE**

www.editurauniversitara.ro

DESPRE AUTOR

Pr. Lect. Dr. Adrian Ignat este absolvent al cursurilor de Master of Arts in Theological Studies la Austin Theological Presbyterian Seminary (USA); Doctor al Facultății de Științe Umaniste, Specializarea Istorie, Universitatea Valahia din Târgoviște; Doctor al Facultății de Teologie Ortodoxă din cadrul Universității „Lucian Blaga” Sibiu (Magna cum laude); a publicat articole și studii de specialitate, participând la diverse simpozioane și conferințe; lector titular la Facultatea de Teologie Târgoviște la disciplinele Istoria Bisericii Universale și Istoria Bisericii Ortodoxe Române.

www.editurauniversitar.ro

ADRIAN IGNAT

**RĂZBOIUL CONFESIONAL
ȘI PROBLEMATICA SA ÎN
ISTORIA BISERICII CREȘTINE**

www.editurainiversitara.ro

EDITURA UNIVERSITARĂ
București, 2012

Soției mele, Mihaela-Magdalena, și copiilor mei, Andrei și Mihail, cu mulțumire, pentru că m-au sprijinit și îngăduit în cercetarea realizată.

www.editurauniversitara.ro

CUVÂNT ÎNAINTE

Omenirea, acum, în secolul al XXI-lea, este profund marcată de istorie, mai cu seamă de istoria unor conflagrații mondiale din secolul trecut. *„Experiența celor două războaie mondiale, șirul nesfârșit de conflicte armate ce le-au urmat, precum și existența mijloacelor teroriste de distrugere, care pot face să dispară de sute de ori nu doar neamul omenesc, dar și orice urmă de civilizație de pe fața pământului, sunt suficiente pentru a arăta dimensiunea problemei”*¹.

Scriitorul francez André Malraux, fost ministru al culturii într-unul din guvernele lui Charles de Gaulle, spunea că *„secolul XXI va fi religios sau nu va fi deloc”*². Religia a ocupat un rol important în analiza unor personalități culturale care s-au ocupat de evoluția omenirii, de la întemeierea primelor civilizații și până astăzi. Unii, precum Marx și marxiștii, au minimalizat rolul sentimentelor religioase pe care le considerau un factor subiectiv, *„o formă specifică de înstrăinare a esenței umane”*, fiind o expresie a intereselor claselor dominante, iar alții, dimpotrivă, au considerat religia o caracteristică definitorie, centrală a civilizațiilor.

În ciuda tuturor acestor lucruri, religia și sentimentele religioase, care animă sufletul uman, au reprezentat și încă mai reprezintă mobilul confruntărilor armate dintre diferite state și popoare ale lumii. În multe dintre cazuri, *„opозиția puterilor spirituală și temporală, sub o formă sau alta, se întâlnește la aproape toate popoarele, lucru deloc surprinzător, deoarece corespunde unei legi generale a istoriei umane...”*³. Această opoziție a condus, de asemenea, la confruntări armate violente.

După unii autori⁴, *„războiul este definit, din punct de vedere juridic, ca fiind o luptă armată între state în scopul de a face să prevaleze un*

¹ Georgios Mantzaridis, *Morala creștină*, traducere de Diac. Drd. Cornel Constantin Coman, Editura Bizantină, București, 2006, p. 373.

² Această frază a cunoscut, ulterior, și formula mult mai strictă, conform căreia: *Secolul XXI va fi religios sau nu va fi deloc*, despre care autorul Jean Vernette afirmă că nu ar fi fost rostită niciodată de André Malraux, ea fiind rezultatul recurenței acesteia *sub pana numeroșilor comentatori ai actualității*. (A se vedea Jean Vernette, *Secolul XXI va fi mistic sau nu va fi deloc*, Editura Corint, București, 2003, pp.11-12).

³ René Guénon, *Autoritate spirituală și putere temporală*, traducere de Daniel Hoblea, Editura Herald, București, 2010, p. 27.

⁴ Louis Delbez, *Les principes généraux du droit international public*, III-ème éd., Paris, 1964, pp. 507 și urm; Anghel Ion, Anghel Viorel, *Regulile războiului și dreptul umanitar*, Editura Lumina lex, București, 2003, p. 50.

*anumit interes sau punct de vedere. Obiectivul conflictelor armate este acela de a produce fie schimbări revoluționare o ordinii existente, fie impunerea respectării sau executării normelor de drept existente*⁵. Sun Tzî a perceput fenomenul război ca „o problemă de importanță vitală pentru stat, domeniu al vieții și al morții, calea spre supraviețuire sau spre nimicire”⁶.

Dacă pentru obscurul Heraclit din Efes războiul este „părintele tuturor”, pentru Biserică „Părintele tuturor” nu este războiul, ci Dumnezeu al păcii (II Cor. 13, 11). Venirea Lui în lume este binevestirea păcii (Luca 2, 14). Ca urmare a acestui fapt războiul nu este nimic altceva decât urmarea pervertirii omului și înstrăinării sale de Dumnezeu, Creatorul său. În toate societățile războiul a constituit și constituie un fenomen ce a trebuit să fie luat în considerație de către toate instituțiile ce activează în societate. În acest sens, G. Bouthoul a recomandat înființarea unei ramuri speciale a sociologiei generale în scopul „studiului obiectiv al războiului, a formelor lor, a consecințelor lor, precum și al periodicelor impulsuri războinice”⁷.

Războiul, spune Clausewitz, „este (...) un act de forță pentru a-l obliga pe dușman să facă ceea ce dorim (...). Nu este un simplu act politic, ci un veritabil instrument al politicii, o continuare a relațiilor politice cu alte mijloace”. Sunt cele mai celebre cuvinte ale lui Clausewitz. În concepția sa războiul devenise „o paradoxală treime – compusă din violența, ura și adversitatea primordiale, care trebuie considerate forța oarbă a naturii; din jocul întâmplării și al probabilității ... și din elementul subordonării, ca instrument al politicii, prin care el se supune rațiunii și numai rațiunii”. Este adevărat că „dorința de a anihila forțele inamicului” este un impuls foarte puternic – „primul născut” al noului război al națiunilor. Dar, avertiza Clausewitz, apărarea este întotdeauna „o formă de luptă mai puternică decât atacul”, deoarece „forța unui atac se diminuează treptat”. Și apărarea are dificultățile ei inerente: „Totul este foarte simplu într-un război, dar cel mai simplu lucru este dificil..., un fel de fricțiune... scade nivelul general al performanței”. Din aceste motive, un comandant eficient trebuie să țină minte patru lucruri: primul, „să calculeze probabilitățile”; al doilea, „să acționeze cu maximă concentrare”; al treilea, „să acționeze cu maximă rapiditate”; al patrulea sau cel din urmă este ca războiul să fie ținut sub control. Ceea ce Clausewitz numește „război total”

⁵ P. Reuter, *Droit international public*, Paris, 1963, p. 284.

⁶ Sun Tzî, *Arta războiului*, Editura Militară, București, 1976, p.31.

⁷ A se vedea G. Bouthoul, *Histoire de la sociologie*, P.U.F, Paris, 1967, p. 125.

„presupune primatul politicii”⁸ - cu alte cuvinte subordonarea mijloacelor militare scopurilor politicii externe⁹.

Un istoric, făcând referire la prezența războiului în viața societății umane, amintea că „originile Europei au fost forjate pe nicovalea războiului”¹⁰. Termenul „război” este prea blând pentru a descrie condiția continentului european după ce precara *pax romana* se dezintegrase, fiind distrusă de popoarele migratoare.

În cartea sa *Atunci când religia devine rea*, Charles Kimball începe cu următoarea afirmație: „S-a spus undeva, dar niciodată așa de trist, că multe războaie s-au purtat, mulți oameni au fost uciși și multe rele s-au săvârșit în numele religiei, mai mult decât de oricare altă forță instituțională din istoria umanității”¹¹. Dacă cineva ar încerca să dovedească aceasta, ar trebui să aibă un concept al religiei care va fi cel puțin la nivel teoretic separat de alte forțe instituționale din cursul istoriei. Kimball nu identifică acele forțe instituționale rivale, dar acestea pot fi identificate cu instituțiile politice: triburi, imperii, regate, feude, state etc.¹²

Problema este aceea că religia nu a fost considerată a fi ceva separat de astfel de instituții politice până în epoca modernă și acest lucru s-a întâmplat pentru prima oară în vest. Wilfred Cantwell Smith, în cartea sa, *Înțelesul sfârșitului religiei* (1962), a susținut faptul că religia, ca și categorie a activității umane separată de „cultură”, „politică” și alte sfere ale vieții, este o invenție a occidentului modern¹³. Ca urmare nu se poate vorbi despre cauze pur religioase ale unor confruntări militare, ci se poate vorbi despre cauze religioase, alături de alte cauze, în confruntările militare. Este adevărat, însă, că în unele împrejurări, aceste cauze au fost determinante, implicând și participarea statului.

În ciuda faptului că Occidentul ia în considerație o separație categorică între stat și religie, religia încă activează în viața politică a unor țări precum SUA. De exemplu, dezbaterile asupra legalizării avortului și a fondului federal de cercetare a celulelor stem din SUA sunt două teme

⁸ Carl von Clausewitz, *On War*, ed. Michael Howard și Peter Paret, Princeton, 1976, cartea I, cap. 1-2, 7; cartea a III-a, cap. 17; cartea a VII-a, cap. 4-6, 22; cartea a VIII-a, cap. 1-9.

⁹ Niall Ferguson, *Civilizația: Vestul și Restul*, traducere de Doris Mironescu și Andreea Mironescu, Editura Polirom, Iași, 2011, pp. 142-143.

¹⁰ R.A. Brown, *The Origins of Modern Europe*, Boydell Press, London, 1972, p. 93.

¹¹ Charles Kimball, *When Religion Becomes Evil*, Harper San Francisco, San Francisco, 2002, p. 1.

¹² Dom Helder Camara, *Does religious cause violence?*, University of Western Australia, Perth, Australia, 29 May 2006, p. 7.

¹³ Wilfred Cantwell Smith, *The Meaning and End of Religion*, Macmillan, New York, 1962, p. 19.

politice în care religia s-a implicat¹⁴. Un alt exemplu este cel oferit de președintele SUA, George W. Bush, care descrie războiul împotriva lui Osama Bin Laden și a adepților săi, ca fiind o „*cruciadă*”, un termen care face referire la ofensiva creștină împotriva musulmanilor în evul mediu¹⁵.

De menționat este faptul că vestul nu a avut mereu o separație instituțională între religie și forul conducător. Înainte de secolul al XVI-lea religia și statul au fost într-o strânsă legătură. Acest lucru este vizibil la monarhii din casa de Habsburg și Tudor, în relațiile dintre papalitate și conducătorii statelor europene medievale, în faptul că regii și reginele au fost conducătorii Bisericilor protestante din Prusia și țările scandinave¹⁶. Monarhii religioase mai există încă în nordul Africii, în Orientul mijlociu, în sudul și estul Asiei. Mai mult decât atât, partide politice religioase sunt prezente în Liban, Egipt, Algeria, Israel, Pakistan, India, Sri Lanka, Bangladesh și Malaezia.

Repercusiunile războiului în viața societății, a comunității umane, sunt dintre cele mai triste, mai nefericite. Astfel, moartea, rănila, distrugerile materiale și spirituale sunt numai câteva dintre aceste repercusiuni. Pacea și războiul – două dimensiuni diametral opuse, au fost asociate secole la rând de anumite dorințe exprimate în viața societății. Pacea aduce cu sine bucuria vieții, buna înțelegere, prosperitatea etc.; în același timp, în război (fie el și confesional) toate caracteristicile ce definesc umanitatea se pierd, dând naștere urii și răzbunării, sentimente nefirești oricărui creștin. *„Dacă vrei să te bucuri de roadele păcii, trebuie mai întâi să te înarmezi pentru război; numai așa te vei putea bucura de pace. Cine stă cu mâinile în sân nu poate păstra nimic, cum spun înțelepții; nu!, trebuie să acționezi din proprie inițiativă. Repet: poți să te bucuri de pace numai dacă ești înarmat pentru război. Cine nu este pregătit pentru război nu va avea niciodată parte de pace”*¹⁷.

¹⁴ Faye Ginsburg, „Saving America’s Souls: Operation Rescue’s Crusade against Abortion”, în *Fundamentalisms and the State*, edited by Martin E. Marty and Scott Appleby, University of Chicago Press, Chicago, 1994, pp. 557-582; Michael Lind, „The Right Still Has Religion”, *The New York Times*, 9 decembrie 2001; Katharine Q. Seelye cu Frank Bruni, „The President’s Decision: The President; A long Process that Led Bush to His Decision”, în *The New York Times*, 11 august 2001; „The Stem Cell Debate; The Embryonic Journey and its Milestones”, în *The New York Times*, 18 decembrie 2001.

¹⁵ William Safire, „On Language; Words at War”, în *The New York Times*, 30 septembrie 2001.

¹⁶ Regele sau regina Angliei sunt recunoscuți și astăzi a fi conducătorii Bisericii din Anglia.

¹⁷ Thoma Magistros, *Oglinda principelui*, apud Guglielmo Cavallo, *Omul bizantin*, traducere de Ion Mircea, Editura Polirom, Iași, 2000, p. 89.

Pornit asemenea ereziei, schismei, de la mândria unor lideri locali sau regionali, războiul confesional nu a făcut nimic altceva decât să accentueze diferențele dintre modul de înțelegere și practicarea religiei creștine. Încă din zorii creștinismului societatea omenească, fie că vorbim despre Imperiul roman, fie despre alte imperii ale istoriei creștinătății, s-a confruntat cu neînțelegeri determinate în cele mai multe dintre cazuri de mândrie și dorință de stăpânire. Studiul de față încearcă să prezinte în linii generale modul în care ideea războiului confesional a apărut și s-a manifestat în cadrul societății și a Bisericii creștine. Chiar dacă uneori acesta a jucat rolul de mobil pentru declanșarea unei adevărate conflagrații ce va implica mai mulți participanți, nimeni nu tăgăduiește rolul și însemnătatea acestuia. „Se vorbește astăzi tot mai stăruitor despre Europa ca o casă comună a popoarelor ei, având în vedere acele temelii comune privind istoria, moștenirea culturală, spiritualitatea ei creștină, realizările ei în știință și teologie. Dar, să nu se omită erorile ei grave: războaiele produse pe acest continent, uneori și confesionale, schisme, discriminare socială și rasială, războaie interetnice, iresponsabilitatea ecologică. Toate acestea, petrecute în Europa și în afara Europei, la scară planetară. De aceea este nevoie de o casă comună, nu numai a Europei, ci a planetei întregi... pentru zidirea Împărăției lui Dumnezeu, care este «dreptate și pace și bucurie în Duhul Sfânt» (Rom. 14, 17), adică restaurarea întregii creații întru Hristos”¹⁸.

Într-o analiză pertinentă asupra influenței religiei, în general, și creștinismului, în special, în conflictele interumane, trebuie urmărite în primul rând doctrina religioasă asupra războiului și păcii, așa cum reiese aceasta din învățătura fiecărei religii. „Nu poate exista pace între națiuni fără pace între religii, subliniază Hans Kung. Nu poate exista pace între religii fără un dialog între religii. Nu poate exista dialog între religii fără cercetarea fundamentelor teologice”¹⁹. Pentru creștinism, căci tema aceasta este dedicată cu precădere religiei creștine, războiul și pacea reprezintă două repere care se exclud una pe cealaltă și care își au rădăcina învățăturii în Sfânta Scriptură.

Războaiele religioase au stârnit și încă mai stârnesc adevărate furtuni în cadrul popoarelor lumii. Popoarele care au îmbrățișat religia creștină, având o îndelungă tradiție și o adevărată cultură și spiritualitate preponderent creștină, de-a lungul istoriei s-au confruntat cu ispitele lor.

¹⁸ † IPS Nifon Mihăiță, Arhiepiscopul Târgoviștei, *Ortodoxie și ecumenism*, Editura Agora, București, 2000, coperta 4.

¹⁹ Han Kung, *Projekt Weltethos*, Piper, München, 1990, p. 135, citat de J. Dupuis, *Vers une théologie chrétienne du pluralisme*, Cerf, Paris, 1999, p. 569.

Unele dintre acestea au cedat ispitei, transformând îndemnul la pace și iubire propovăduit de Mântuitorul Hristos în ură și război confesional²⁰. Așa s-au abătut asupra păcii creștine furtunile războaielor confesionale, în care fratele se ridică împotriva fratelui, fiul împotriva tatălui, fără a ține seama de ceea ce-i unește, nu de ceea ce-i desparte, dezbină. Iată cum descrie unul dintre istoricii Bisericii creștine acest lucru: „Am priceput pe pielea noastră la ce extreme ale cruzimii tiranice, de la Saint-Just la Stalin, poate duce certitudinea optimistă că ne găsim pe calea dreaptă a împlinirii destinului umanității. Da, încă vreo câteva condamnări, epurări, deportări sau massacre, încă un pas în noroiul însângerat și am și atins Împărăția, adică echivalentul ei, adică erzațul ei... Iată-mă indignat de vina aproapelui. Însă, din nefericire, este inutil să vorbim despre oamenii din afară când noi, creștinii, avem atâtea a ne reproșa! De câte ori, în trecut, ispita milenaristă nu ne-a împins spre rezolvări barbare, prin care încercam să forțăm istoria! Astfel, între 1661 și 1685, politica ce a dus la revocarea Edictului de la Nantes (încă vreo câteva „dragonnades” și întregul regat al Franței ar fi devenit de o singură credință) sau cruciada anticathară (încă vreo câteva ruguri și creștinătatea occidentală ar fi fost fără cusur) sau, de asemenea, lunga serie de măsuri legale luate împotriva evreilor, începută în Spania cu al treilea conciliu de la Toledo (589), continuând fără încetare în toate regatele creștine (încă puțină intimidare, câteva botezuri forțate, câteva expulzări ori exiluri, și această minoritate ireductibilă s-ar fi trezit asimilată)...”²¹.

Ideea războiului religios a reținut și reține în continuare atenția. Cu toate aceste, ideea „războiului sfânt” stârnește patimi și multă iritare, atunci când se discută despre el. Pentru majoritatea dintre noi termenul de „război sfânt” se constituie ca fiind contradictoriu. Tocmai de aceea ne întrebăm în mod legitim ce motive pot determina transformarea distrugerilor materiale și pierderea miilor de vieți umane într-un act sfânt și merituos, așa cum este înțeles „războiul sfânt”?

²⁰ „Firește că pacea înseamnă mult mai mult decât absența războiului. Ea nici nu neagă existența conflictului, care reprezintă o componentă proprie relațiilor interumane, și nici nu îl identifică pe acesta cu violența. Comportamentul violent nu este singurul mod de rezolvare a conflictelor. Făcătorii de pace se străduiesc în mod constant să găsească modalități prin care oamenii și comunitățile să-și soluționeze diferendele fără a apela la violența fizică. Pacea este un proces dinamic, iar nu un punct-terminus absolut. Pacea autentică reprezintă o înaintare progresivă înspre o lume mai liberă și mai dreaptă”, spune Pr. Dr. Emmanuel Clapsis, „O viziune ortodoxă asupra păcii și a lucrării ei, înțelegând ca vocație interconfesională și ecumenică”, în *Revista Teologică*, nr.4/2010, p. 17.

²¹ Henri-Irénée Marrou, *Teologia istoriei*, traducere de Gina Nimigean și Ovidiu Nimigean, Editura Institutului European, Iași, 1995, pp. 43-44.

În opinia lui Keith J. Gomes, există două tipuri de războaie care au fost permise de gândirea creștină: *războiul sfânt* și *războiul drept*. *Războiul sfânt* are la bază țeluri sau idealuri ale credinței (precum cruciadele) și se desfășoară sub autoritate divină sau religioasă. Într-un *război sfânt*, participarea creștină este o datorie pozitivă, în timp ce *războiul drept* este permis, dar este și restrictiv²². De aceea, *războiul sfânt* este un *război drept*, dar un *război drept* nu este neapărat și unul *sfânt*. Frederick H. Russel subliniază diferențele dintre cele două feluri de războaie: „*Idealul cruciat este legat de viziunea teocratică a societății, în timp ce războiul drept este folosit de o autoritate publică mai mult pentru scopuri lumești, precum apărarea teritoriului, persoanelor și drepturilor. Conținând atingerea mai multor obiective politice concrete, războiul drept oprește încuviințarea distrugerii totale a adversarilor și tinde să limiteze incidentele violente prin coduri de bună purtare, de imunitate a non-combatanților și prin alte restricții umanitare, ce lipsesc în războiul sfânt*”²³.

Dar, pentru a înțelege mai bine sensul celor ce vor fi prezentate, trebui să încercăm să vedem prin ce anume se caracterizează ideea de „*război sfânt*”. În primul rând „*războiul sfânt*” trebuie să fie declarat de către o autoritate religioasă competentă, precum cea a papei în creștinismul apusean, și cea a califului în islam. Obiectivul trebuie să fie religios. Două exemple în acest sens sunt acțiunile pentru protejarea sau recuperarea obiectelor sfinte și cele pentru convertirea celorlalți la altă religie. În sfârșit, tuturor celor care participă la „*războiul sfânt*” li s-a promis o recompensă spirituală, precum iertarea păcatelor sau un loc în paradis²⁴.

Jihadul nu a însemnat numai un război purtat cu sabia, cu toate că de multe ori se riscă unilateralizarea acestei noțiuni. Textele juridice elaborate după secolul al VIII-lea d. Hr., ce au ca sursă *Coranul* și *Sunna*, au drept scop realizarea unui *Imperium mundi mahomedan*, prin lupta împotriva necredincioșilor. Exista și era practicat mult mai mult, un *jihad* al inimii, prin cuvânt sau cu mâinile (în termeni moderni – *jihad* moral și spiritual).

²² Keith J. Gomes, „An Intellectual Genealogy of the Just War: A Survey of Christian Political Thought on the Justification of Warfare”, în *Small Wars Journal LLC*, 2008, p. 3.

²³ Frederick H. Russell, *The Just War in the Middle Ages*, Cambridge University Press, Cambridge, 1975, p. 2.

²⁴ A se vedea M. Canard, „La guerre sainte dans le monde islamique et dans le monde chrétien”, *RAfr* 79 (1936), pp. 605–623, repr. în *Byzance et les musulmans du Proche Orient*, London, 1973, no. viii; V. Laurent, „L'idée de guerre sainte et la tradition byzantine”, *RHSEE*, 23 (1946), pp. 71–98; N. Oikonomides, „The Concept of ‘Holy War’ and Two Tenth-Century Byzantine Ivories”, în *Peace and War in Byzantium: Essays in Honor of George T. Dennis, S.J.*, ed. T. Miller and J. Nesbitt, Washington D.C., 1995, pp. 62–86; T. P. Murphy, ed., *The Holy War*, Columbus, Ohio, 1976.

Astfel, noțiunea de *jihad* acoperă o sferă mult mai largă, făcând referire atât la eforturile materiale, cât și spirituale ale persoanelor și comunităților musulmane în ansamblu, spre realizarea unei societăți ideale²⁵.

Calea spre mântuire este importantă pentru înțelegerea violenței și războiului motivat religios, deoarece toate tradițiile majore au exemple de credință istorică sau contemporană ale celor care au murit pe câmpurile de luptă în numele religiei pentru a-și dobândi mântuirea. De exemplu, este bine cunoscut că în zilele noastre grupuri islamice, precum Hamas, Jihadul islamic, Herbolah-ul libanez și Al Qaeda, au promis paradisul tuturor acelor care mor în numele Jihadului sau „războiul sfânt” pentru apărarea credinței²⁶. Oricum, este important să subliniem că există doctrine similare și în alte tradiții religioase. Budismul a inspirat etica luptătorilor *Bushido* promițând că prin moartea pe câmpul de luptă „soldatul ar putea să obțină, precum zei înșiși, *seishi no choetsu*, o stare ce transcende atât viața, cât și moartea”²⁷.

Cavalerilor creștini cruciați le era garantată iertarea tuturor păcatelor, asigurându-li-se mântuirea. În plus, iudaismul, sikhismul și hinduismul au exemplele similare ale „luptătorilor sfinți”. De aceea, este important să identifice condițiile în care mântuirea este înțeleasă să se împlinescă în bătălii și atunci când doctrinele religioase sunt aplicate circumstanțelor istorice ca sensuri ale motivației pentru război.

Mântuirea este importantă pentru înțelegerea religioasă ce motivează conflictul și războiul, deoarece violența poate fi înțeleasă în sensul obținerii acestor finaluri. Spre exemplu, participanții în revoluția iraniană s-au folosit de violență pentru a izgoni un regim corupt, secular și de a pune în locul său o guvernare religioasă, una despre care s-a crezut că va crea o societate mai dreaptă și mai pioasă²⁸. Același lucru se poate spune și despre diferitele mișcări marxiste de jur împrejurul lumii. Comunismul, așa cum el este exprimat de *Manifestul comunist*, a promis sfârșitul sistemului corupt

²⁵ Pr. Dr. Emanoil Băbuș, *Bizanțul între Occidentul creștin și Orientul Islamic (secolele VII-XV)*, Editura Sophia, București, 2006, p. 237.

²⁶ Meir Hatina, *Islam and Salvation in Palestine: The Islamic Jihad Movement*, The Moshe Dayan Center for Middle Eastern and African Studies, Tel Aviv University, Tel Aviv, 2002; Magnus Ranstorp, *The Hizb'allah in Lebanon: The Politics of the Western Hostage Crisis*, St. Martin's Press, New York, 1997; și Hisham H. Ahmad, *Hamas: From Religious Salvation to Political Transformation: The Rise of Hamas in Palestinian Society*, PASSIA, Jerusalem, 1994.

²⁷ James A. Aho, *Religious Mythology and the Art of War: Comparative Religious Symbolisms of Military Violence*, Greenwood Press, Westport, 1981, p. 130.

²⁸ John L. Esposito și Michael Watson, *Religion and Global Order*, University of Wales Press, Cardiff, 2000, p. 9.

economic unde majoritatea populației este forțată să își vândă munca ca utilitate spre beneficiul câtorva bogați. La rândul său el a oferit egalitate socială, un tratament mai bun al femeilor, educația liberă pentru copii și dreptul asupra rezultatelor muncii proprii²⁹. Calea spre această utopie comunistă a fost prin revoluție; în practică, aceste revoluții erau aproape întotdeauna sângeroase.

Mântuirea prin intermediul războiului este luată în considerație în mod special de grupările extremiste, precum gruparea Hamas din Palestina și gruparea Hezbollah din Liban³⁰. Scopul acestor organizații este acela de a aduce mântuirea atât prin moartea în luptă împotriva dușmanilor, precum și mântuirea acum și aici. În același fel agitațiile extremiștilor creștini și evrei pentru distrugerea Domului Stâncii și construcția celui de-al Treilea Templu în Ierusalim credeau că vor schimba data celei de-a doua veniri a lui Mesia³¹.

În lumea mediteraneană au existat două feluri de războaie sfinte: în primul rând, *jihad*-ul musulman; în al doilea rând, cel creștin, organizat de către creștinismul apusean, mai ales prin intermediul cruciadelor. Chiar dacă între islam și creștinism poate fi realizată o comparație - „*războiul sfânt*” versus *jihadul* islamic³², nimeni nu a putut demonstra influența lor reciprocă. Ceea ce au în comun aceste două concepții este, însă, rădăcina antică a ideilor³³.

În apus ideea „*războiului sfânt*” va face istorie, manifestându-se și având consecințe dintre cele mai dramatice, în urma cărora vor fi pierdute multe vieți omenești și în numele cărora mulți creștini vor lupta și vor comite diverse acte reprobabile. Contrar acestei concepții, bizantinii credeau că războiul nu era nici bun, nici sfânt, ci era rău și poate fi justificat numai

²⁹ Karl Marx, „The Communist Manifesto”, în *Karl Marx: Selective Writings*, edited by David McLellan, Oxford University Press, Oxford, 1977, pp. 221-247.

³⁰ Pentru Hamas a se vedea Hisham H. Ahmad, *Hamas: From Religious Salvation to Political Transformation: The Rise of Hamas in Palestinian Society*, PASSIA, Jerusalem, 1994. Pentru Hezbollah, a se vedea Magnus Ranstorp, *The Hizb'allah in Lebanon: The Politics of the Western Hostage Crisis*, St. Martin's Press, New York, 1997, pp. 37-47.

³¹ A se vedea Martin E. Marty și R. Scott Appleby, „Gush Emunim: A Fundamentalism of the Land”, Beacon Press, Boston, 1992, pp. 89-128; Idem, *The Glory and the Power: The Fundamentalist Challenge to the Modern World*, Beacon Press, Boston, 1992.

³² Albrecht Noth, *Heiliger Krieg und heiliger Kampf in Islam und Christentum: Beiträge zur Vorgeschichte und Geschichte der Kreuzzüge*, Bonnerhistorische Forschungen 28, Bonn, Ludwig Rohrscheid, 1966, pp. 139-146.

³³ M. Canard, „La Guerre sainte dans le monde islamique et dans le monde chretien”, în *Revue Africaine*, 79 (1936), pp. 605-623;

în anumite condiții, în special pentru apărarea imperiului și a credinței. Ei erau convinși că apără creștinismul însuși și creștinii, așa cum sunt ei³⁴.

„Războiul sfânt” este un război care nu este neapărat legitim, ci este un război care acordă un beneficiu spiritual tuturor acelor care participă la el. Inițial ideea „războiului sfânt” a fost religioasă; ulterior, în timpul evului mediu, aceasta s-a transformat într-un concept legal fundamental, cu accente diferite³⁵.

Alături de ideea de „război sfânt” apare și se răspândește și termenul de „război religios”. Religia este prezentă în aproximativ toate războaiele și conflictele violente. Tocmai de aceea o bună parte a cercetătorilor împart în două motivațiile religioase ale războaielor: „război cu implicarea religiei” și „războaiele religioase”³⁶. „Războaiele cu implicarea religiei” sunt acele războaie în care religia contribuie la campaniile violente, cu scopuri „seculare” sau non-religioase. În astfel de cazuri, religia intră într-un lanț causal de conflicte violente, dar nu definește scopul final. De exemplu, războiul dintre Serbia și Croația, precum și războiul civil din Bosnia au avut un conținut religios, dar țelurile specifice religioase nu au jucat un rol primar în aceste conflicte sau în rezoluțiile lor. În aceste cazuri, etnicitatea face distincția unui grup de celălalt³⁷ și a inflamărilor mișcărilor secesioniste; religia nu este un *causus belli* pentru stabilirea unui stat cu legislație religioasă sau pentru păstrarea unui pământ sfânt³⁸.

Un alt exemplu al contribuției religiei la război este acela prin care se folosește retorica religioasă pentru a legitima și mobiliza forțe pentru războaiele ce au scopuri ne-religioase. Unul dintre multele exemple în acest sens este cel al administrației președintelui George Bush (I) în războiul din Irak (1991). Atunci președintele s-a folosit de doctrina creștină despre

³⁴ George T. Dennis, „Defenders of the Christian People: Holy War in Byzantium”, în *The Crusades from the Perspective of Byzantium and the Muslim World*, edited by Angeliki E. Laiou și Roy Parviz Mottahedeh, Dumbarton Oaks Research Library and Collection, Washington D.C., 2001, p. 39.

³⁵ James A. Brundage, *Holy War and the Medieval Lawyers*, edited by Thomas Patrick Murphy, Ohio State University Press, Columbus, 1976, p. 100.

³⁶ Heather Selma Gregg, *The Causes of Religious Wars: Holy Nations, Sacred Spaces, and Religious Revolutions*, Massachusetts Institute of Technology, Massachusetts, 2003, p. 43.

³⁷ A se vedea Petra Ramet, *Balkan Babel: Politics, Culture and Religion in Yugoslavia*, Westview Press, Boulder, 1992.

³⁸ În unele studii s-a spus că regiunea Kosovo este foarte importantă din punct de vedere religios pentru sârbii ortodocși; este „*Jerusalimul poporului sârb*” și, de aceea, acțiunea militară ar trebui să fie luată în calcul pentru apărarea pământului de ne-sârbi. A se vedea în acest sens: „How it all started: No place for both of them”, în *The Economist*, 3 aprilie 1999, p. 18.

războiul drept pentru a mobiliza populația SUA în favoarea războiului³⁹. Acest tip de retorică a fost folosit și în războiul împotriva terorii după tragicele evenimente de la 11 septembrie 2001, motivând lupta împotriva lui Osama Bin Laden și a Al Queda⁴⁰.

„Războaiele religioase” sunt definite ca fiind conflictele violente și războaiele cu evidente țeluri finale religioase. Religiile dețin bunuri care sunt înțelese a fi sfinte pentru religie, incluzând pământ, clădiri, locuri sfinte și adepți. Aceste bunuri sunt percepute a fi esențiale pentru buna funcționare a religiei și, în anumite condiții, duc la războaie. De aceea, cele trei țeluri ale „războaielor religioase” sunt: apărarea „națiunilor sfinte”, comunităților religioase și a teritoriului lor înțelese a fi esențiale pentru prezervarea religiei; apărarea locurilor sfinte, a unor zone specifice din pământul ce are o legătură unică cu divinitatea; crearea unor guvernări religioase prin intermediul revoluției.

Pe parcursul acestei lucrări voi încerca să surprind momente importante și totodată critice, care ne amintesc de lupta și strădania creștinismului, în special cel occidental, pentru a învinge orice opoziție, chiar de a întemeia o împărăție a lui Dumnezeu pe pământ, așa cum gândea Fericitul Augustin⁴¹. De foarte multe ori, însă, în cadrul creștinismului au apărut erezii și schisme, care vor determina schimbări profunde, majore, care vor marca istoria. Evoluția politică, economică și socială a societății omenești va crea tipare care se vor potrivi sau opune dorinței Bisericii creștine, căci Biserica a înțeles că este în mijlocul lumii, căutând să polarizeze în jurul ei întreaga viață socială, într-o simfonie cu societatea.

Astfel, voi încerca să evidențiez atât contextul, cât și felul în care religia, în special cea creștină, va determina organizarea unor „războaie sfinte”, a unor „războaie religioase” sau cu influențe religioase. Cu toate acestea, studiul de față nu se dorește a fi unul sociologic, biblic sau de istoria religiilor, ci unul de istoria Bisericii creștine.

³⁹ Spre exemplu, în cuvântarea președintelui George Bush din 28 ianuarie 1991, de la Sheraton Washington Hotel, Washington DC, *The Whitehouse Office of the Press Secretary*, pp. 1-3. George Bush spunea: „America a fost întotdeauna o națiune religioasă – poate niciodată mai mult ca acum... Dar cu sprijinul și rugăciunile atâtoră, nu poate exista îndoială în mințile soldaților sau în mințile dușmanilor noștri despre ceea ce americanii gândesc. Știm că acesta este un război drept” (p. 3).

⁴⁰ William Safire, „On Language; Words at War”, în *The New York Times*, 30 septembrie, 2001.

⁴¹ Fericitul Augustin, *De Civitate Dei*, Editura Științifică, București, 1998.